ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Α'. - ΤΕΥΧΟΣ Α' ΚΑΙ Β'.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ ΚΑΙ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1881

Οὐκ ἔστι περὶ ὅτου ἂν θειοτέρου ἄνθρωπος βουλεύσαιτο ἢ περὶ παιδείας καὶ αὑτοῦ καὶ τῶν αὑτοῦ οἰκείων. (Πλάτ. Θεάγης.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1881

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Η ΑΛΗΘΗΣ ΚΑΙ ΥΓΙΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΖΗΚΙΔΟΥ,

τὰ ἑλληνικὰ διδάσκοντος γράμματα ἐν τῇ ἱερατικῇ σχολῇ
τῆς νήσου Ἰωαννίνων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΕΜΕΛΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

«Οὐ γὰρ οἶδα ὑπὲρ ὅτου ἄν τις νοῦν ἔχων
» μᾶλλον σπουδάζοι ἢ ὑπὲρ υἱέος αὐτοῦ,
» ὅπως ὡς βέλτιστος ἔσται.»
(Πλάτ. Θεάγ. 127, δ'.).

Τὸ παρὸν πονημάτιον προήχθην ἵνα συντάξω, ἔνθεν μὲν βλέπων πολλὰς ἐλλείψεις παρ' ἡμῖν ὑπαρχούσας περὶ τὴν τῶν παίδων ἐκπαίδευσιν, ἃς ὀφείλομεν ἐκποδὼν νὰ ποιώμεθα, ἐάν περ βουλώμεθα ἵνα μὴ ἀστοχῶμεν τοῦ παιδευτικοῦ σκοποῦ ἐν τῇ ἐναρμονίῳ μὲν τῶν σωματικῶν, ἠθικῶν καὶ διανοητικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων ἀναπτύξει ἐγκειμένου, τὴν διαμάχην δὲ τοῦ τε ἔσω καὶ ἔξω ἀνθρώπου καταπαύοντος καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ κοσμιότητα τῶν ἠθῶν καρποφοροῦντος, ἔνθεν δὲ ἔκλυσίν τινα τῶν ἁγνῶν ἡμῶν ἐθνικῶν ἀρετῶν καὶ θρησκευτικήν τινα ψυχρότητα καὶ ἀδιαφορίαν, ἀπορρέουσαν ἐκ πλημμελοῦς κατά τε τὸν οἶκον καὶ τὸ σχολεῖον θρησκευτικῆς ἀγωγῆς καὶ ἐξ εὐρωπαϊκοῦ περὶ τοῦτο ψιττακισμοῦ, πρὸς ὃν λίαν ἐσμὲν ἐπιρρεπεῖς, θέλων νὰ προλάβω καὶ ἀναστείλω, ἔνθεν δὲ καὶ τὸ τοῦ Ἰσοκράτους ἔχων ὑπ' ὄψει· «Τὰς ἐπιδόσεις ἴσμεν γιγνομένας καὶ »τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων οὐ διὰ τοὺς ἐμμένοντας τοῖς κα»θεστῶσιν ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐπανορθοῦντας καὶ τολμῶντας ἀεί τι κινεῖν τῶν »μὴ καλῶς ἐχόντων».[1]

Ἡ ἀληθὴς καὶ ὑγιὴς τῶν παίδων παίδευσις ἀποτελεῖ τὸ ἀρραγὲς θέ-

1 Ἰσοκρ. Εὐαγόρ. § 7, σ. 190, γ'.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

μεθλον, ἐφ' οὗ ἐπερείδεται ἡ εὐημερία τοῦ ὅλου ἔθνους. Σκαπανεῖς δὲ καὶ θεμελιωταὶ τοῦ ἀρραγοῦς τούτου θεμέθλου ἐπὶ τῆς καρδίας τῶν παίδων εἰσὶν οἱ γονεῖς, οἱ διδάσκαλοι καὶ ὁ κλῆρος, ὀφείλοντες ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς κοινωνίας ἵνα ἐργάζωνται ἀόκνως καὶ δραστηρίως κύριον αὐτῶν μέλημα ἔχοντες τὴν ἀληθῆ καὶ ὑγιᾶ τῶν τέκνων παίδευσιν, «ἧς τιμιώτερον οὔτε ἔστιν οὔτε ἔσται».[1] Ἡ πατρὶς εἰς τὸν θεμέλιον τοῦτον λίθον τοῦ παιδευτικοῦ ὑγιοῦς οἰκοδομήματος ἐπικαλεῖται ἁπάντων τὴν συνδρομήν. Εἰς δὲ τὴν ἱερὰν τῆς πατρίδος φωνὴν οὐδεὶς τῆς εὐημερίας τοῦ ἔθνους φροντίζων θέλει κωφεύσῃ, ἐάν περ θέλωμεν ἵνα τὸ ἔθνος ἡμῶν ἐπὶ βάσεως ἀκραδάντου κρηπιδούμενον ὀρθοποδῇ καὶ ἔχῃ μέλλον εὔδαιμον.

Ἐν Ἰωαννίνοις νοεμβρίου ἀρχομένου 1881.

Ἅπαντες γιγνώσκομεν τὴν ἐκ τῆς παιδείας καὶ ἀγωγῆς προϊοῦσαν ὠφέλειαν καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν, ἣν αὗται ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὸν καθ' ὅλου βίον τῶν ἀνθρώπων. Ἅπαντες ἀποδεχόμεθα ὅτι ἄνευ τῆς ἱερᾶς ταύτης ξυνωρίδος δὲν δύνανται ἵνα εὐδαιμονήσωσι τὰ ἄτομα καὶ αἱ κοινωνίαι· διότι κατὰ τὸν Χαιρωνέα Πλούταρχον «Ἀγωγὴ σπουδαία καὶ παιδεία »νόμιμός εἰσι φορὰ καὶ συνεργὰ πρὸς ἀρετὴν καὶ εὐδαιμονίαν».[2] Ἅπαντες νομίζομεν ὅτι διὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας ἀναπτύσσεται ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς ὁ ἄνθρωπος, τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ τὸν ἀληθῆ καὶ ὀρθῶς ἐννοούμενον πολιτισμὸν αὐτοῦ, καὶ ὅτι διὰ τῆς παιδείας καὶ ἀγωγῆς ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ προσπελάσῃ εἰς τὸ ἄκρον ἀγαθόν, τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν ὁμοίωσιν αὐτοῦ τῷ Θεῷ,[3] ἐν ᾧ ἔστιν ἡ ἀληθὴς καὶ τελεία αὐτοῦ εὐδαιμονία. Ἀλλ' ὅμως ἀμελῶς ἔχομεν οἱ πλείονες πρὸς τὴν ἀγωγὴν καὶ παιδείαν, πάνυ δ' ὀλίγοι εἰσὶν οἱ ἐργαζόμενοι μετ' αὐταπαρνήσεως καὶ εὐσυνειδησίας ὑπὲρ διαδόσεως τῆς παιδείας, ἥτις δίκην φωτοβόλου καὶ λαμποκοποῦντος ἡλίου διαχέουσα τὰς ἀκτῖνας τοῦ φωτὸς αὐτῆς καὶ διαλύουσα τὴν περικεχυμένην ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἄγνοιαν καὶ τῆς

1 Πλάτ. Φαῖδρ. σ. 241, γ'.
2 Πλουταρχ. Παιδ. ἀγωγ. κεφ. ξ'.
3 Πλάτ. Θεαίτ. 176, β'. Πολιτ. 613, α'

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ἐπικειμένης αὐτοῖς ἀχλύος τὴν παχύτητα, καθοδηγεῖ αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐδαιμονίας ἐν τῷ παρόντι βίῳ καὶ τῆς μακαριότητος ἐν τῷ μέλλοντι.

Καὶ πάντες μέν, ἰδίᾳ δὲ οἱ γονεῖς, οἱ διδάσκαλοι καὶ ὁ κλῆρος ὀφείλουσι νὰ ἐργάζωνται μετ' αὐταπαρνήσεως, ἣν καρδίαι μόνον εὐγενεῖς αἰσθάνονται, ὅπως ἀναμορφώσωσι καὶ ἀναπλάσωσι τὰς κοινωνίας καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος καθ' ὅλου, ἀναμορφοῦντες τὴν τῶν παίδων ἀγωγήν· διότι, ὡς ὁ φιλόσοφος τῆς Γερμανίας Λεϊβνίτιος παρατηρεῖ, «ἡ ἀναμόρφωσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κατορθοῦται διὰ τῆς ἀναμορφώσεως τῆς τῶν »παίδων ἀγωγῆς».[1] Ὅπως ἀναφανῶσιν ἔν τινι κοινωνίᾳ ἢ ἔθνει ἄνδρες χρηστοὶ καὶ εὐσεβεῖς καὶ ἐνάρετοι, πλάσματα οὐράνια καὶ πισταὶ εἰκόνες τοῦ πλάστου αὐτῶν ἀναδεικνύμενοι, ὀφείλουσιν οἱ γονεῖς, οἱ διδάσκαλοι καὶ ὁ κλῆρος ν' ἀνατρέφωσιν αὐτοὺς ἐγκαίρως καὶ ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων, μιμούμενοι κατὰ τοῦτο τοὺς ἀγαθοὺς γεωργούς, οἵτινες ἐπιμελοῦνται τῶν φυτῶν νέων καὶ τρυφερῶν ὄντων·[2] διότι ἡ ἀνατροφὴ τῶν παίδων ὁμοιάζει πρὸς τὰ πλάσματα τῶν κεραμέων· ὡς δῆλον ὅτι ἐκεῖνοι τὸν ἁπαλὸν πηλὸν ὅπως θέλουσι πλάττουσι καὶ σχηματίζουσιν, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀφ' οὗ οὗτος ἐψήθη, οὕτω καὶ οἱ παῖδες, ἐὰν μὴ παιδαγωγηθῶσιν ἐν νεότητι καλῶς, μένουσιν ἀμετάβλητοι τέλειοι ἄνδρες γενόμενοι· διότι ἡ καρδία τῶν παίδων, ἐν ᾗ εἰσέτι αἱ ῥίζαι τῆς κακίας δὲν ἐρριζοβόλησαν, εὔπλαστος οὖσα ὥςπερ ὁ πηλὸς καὶ ὁ κηρὸς δύναται νὰ διαπλασθῇ εὐκόλως. Ὅθεν καὶ αἱ ἕξεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ τὰ μαθήματά εἰσιν ἀνεξίτηλα, διαρκῆ καὶ μόνιμα.[3] Τοῦτο καθορῶν καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγει· «Οὐ μι»κρὸν τὸ ὄφελος οἰκειότητά τινα καὶ συνήθειαν ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς τῆς »ἀρετῆς ἐγγενέσθαι· ἐπείπερ ἀμετάστατα πέφυκεν εἶναι τὰ τῶν τοιούτων »μαθήματα, δι' ἁπαλότητα τῶν ψυχῶν εἰς βάθος ἐνσημαινόμενα».[4] Ὁ δὲ Χαιρωνεὺς Πλούταρχος, «Ὥς περ τὰ μέλη τοῦ σώματος», λέγει, «εὐ»θὺς ἀπὸ γενέσεως πλάττειν τῶν τέκνων ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἵνα ταῦτα ὀρθὰ »καὶ ἀστραβῆ φύηται, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξ ἀρχῆς τὰ τῶν τέκνων ἤθη »ῥυθμίζειν προσήκει· εὔπλαστον γὰρ καὶ ὑγρὸν ἡ νεότης καὶ ταῖς τούτων »ψυχαῖς ἁπαλαῖς ἔτι τὰ μαθήματα ἐντήκεται· πᾶν δὲ τὸ σκληρὸν χαλε»πῶς μαλάττεται. Καθάπερ γὰρ σφραγῖδες τοῖς ἁπαλοῖς ἐναπομάττονται

1 J'ai toujours pensé qu'on regormerait le genre humain, si l'on regormerait l'education de la jeunesse» (Leibnitz Lettres à Placius).

2 Πλάτ. Εὐθύφρ. σ. 2, δ'.

3 Πλάτ. Τίμαιος σ. 26, 6'.

4 Βασιλ. Παραίν. πρὸς τοὺς νέ. ὅπ. ἐκ τῶν ἑλλ. ὠφελ. λόγ. § 9.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΕΟΤΟΚΗΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

»κηροῖς, οὕτως αἱ μαθήσεις ταῖς τῶν ἔτι παιδίων ἐναποτυποῦνται ψυ»χαῖς. Κινδυνεύει δὲ καὶ Φωκυλίδης ὁ ποιητὴς καλῶς παραινεῖν λέγων·

»Παῖδ' ἔτ' ἐόντα χρεὼν δὴ καλὰ διδασκέμεν ἔργα».[1]

Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἵνα δείξῃ τὴν δύναμιν τῆς ἀνατροφῆς καὶ ἐπὶ τῶν ζώων αὐτῶν ἰσχύουσαν, διηγεῖται τὸ παράδειγμα τῶν σκυλάκων, διαφόρως ὑπὸ τοῦ Λυκούργου ἀνατραφέντων καὶ τούτου ἕνεκεν διαφόρων ἀποβάντων, καίπερ τῶν αὐτῶν γονέων ὄντων, λέγων· «Μεγάλη τοι ῥοπὴ πρὸς ἀρετῆς »κύησίν ἐστι — καὶ ἔθη καὶ παιδεῖαι καὶ διδασκαλίαι καὶ βίων ἀγωγαί».[2] Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει· «Θεμιστοκλῆς ὡμολόγει καὶ τοὺς τραχυτά»τους πώλους ἀρίστους ἵππους γίγνεσθαι, ὅταν ἧς προσήκει τύχωσι παιδείας καὶ καταρτύσεως».[3] «Τίνες δ' ἵπποι καλῶς πωλοδαμνηθέντες οὐκ »εὐπειθεῖς ἐγένοντο τοῖς ἀναβάταις; τίνες δὲ ἀδάμαστοι μείναντες οὐ »σκληραύχενες καὶ θυμοειδεῖς ἀπέβησαν»;[4] Ὁ δὲ ἀοίδιμος Κοραῆς περὶ τῆς παιδιόθεν ἀγωγῆς λέγει τὰ ὡραῖα τάδε· «Καθὼς ὁ ἀθλητὴς διὰ νὰ »εὐδοκιμῇ εἰς τὴν τέχνην, χρεωστεῖ νὰ τὴν γυμνάζηται παιδιόθεν καὶ νὰ »τρέφηται τρόπον τινὰ μ' αὐτήν,—ὁμοίως καὶ ἡ ἐνάρετος τοῦ βίου δια»γωγὴ εἰς ἐκείνους μόνους ἀνθεῖ καὶ λάμπει, ὅσοι ἀνετράφησαν μ' αὐτὴν »καὶ τὴν ἐθήλασαν μὲ τὸ μητρικὸν γάλα. Τὸ αὐτὸ ἀναλόγως συμβαίνει »καὶ εἰς τὴν κακίαν. Ἐκεῖνοι μάλιστα τὴν πράσσουν ὡς τέχνην, ὅσοι τὴν »ἐτράφησαν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας διὰ τῆς κακῆς ἀγωγῆς. — Ἡ μάθησις τῆς »ἀρετῆς, ὡς πάσης ἄλλης τέχνης, κρέμαται ἀπὸ τὴν συνήθειαν. Ἂν τὰ »συνειθίσωσι παιδιόθεν εἰς τὴν μάθησιν τῶν καλῶν, τὰ καλὰ θέλουν πράσ»σειν εἰς ὅλην αὐτῶν τὴν ζωήν.

»Ἐγὼ δ' ἐν ἀνδρὸς εὐσεβεστάτου τραφείς,
»Χείρωνος, ἔμαθον τοὺς τρόπους ἁπλοῦς ἔχειν[5].

»Ἡ παιδιόθεν μάθησις τῶν καλῶν θέλει ῥιζωθῆν εἰς τὰς ψυχάς των τό»σον ἰσχυρά, ὥστε νὰ ἀποστρέφωνται τὰ κακά, ὡς ἤθελον π. χ. ἀποστρέ-

1 Πλούτ. Παίδ. ἀγωγ. κεφ. γ'. πρβλ. καὶ Πλάτ. Θεαίτ. σ. 191, γ'—ε'.
2 Παίδ. ἀγωγ. κεφ. β'.
3 Πλούτ. Θεμιστοκλ. § 2.
4 Πλούτ. Παίδ. ἀγωγ. κεφ. β'. πρβλ. καὶ Ξενοφ. Ἀπομν. Δ', ά, § 3—4.
5 Εὐριπίδ. Ἰφιγέν. Αὐλ. 926—927.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΟΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

»φεσθαι τὰ ἀσυνείθιστα εἰς αὐτοὺς φαγητὰ ἢ ποτά, διὰ τοῦτο μόνον ὅτι »τοῖς εἶναι ἀσυνείθιστα. Καθὼς πᾶσα τέχνη μανθάνεται ἀπὸ τὴν καθη»μερινὴν αὐτῆς γυμνασίαν, παρόμοια καὶ ἡ ἀρετὴ ἀποκτᾶται ἀπὸ τὴν »ἀδιάκοπον πρᾶξιν. «Τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον »ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα »ποιοῦντες μανθάνομεν, οἷον οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι καὶ κιθαρίζοντες »κιθαρισταί· οὕτω δὲ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γιγνόμεθα, »τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δὲ ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι.»[1] Ἡ ψυχὴ μάλιστα »τῶν παιδίων ὁμοιάζει τὸν κηρόν, τὸν ὁποῖον εὔκολα δύναταί τις νὰ μα»λάξῃ καὶ νὰ πλάσῃ ἐξ αὐτοῦ ὅ,τι θέλει. «Τὰ ἤθη καὶ ἐπιτηδεύματα »πλάσσει καὶ κηροχυτεῖ τὰν ψυχάν, φυσίωσιν ἐμποιεῦντα διὰ τῆς συνε»χέος ἐνεργίης».[2] Ἀπὸ τοιαύτας ψυχὰς πλασμένας ὡς πρέπει γεννῶνται »οἱ χρηστοὶ πολῖται, καὶ οὗτοι πάλιν πλάσσουν τὴν χρηστὴν πολιτείαν. «Ἀρχὰ πολιτείας ἁπάσης νέων τροφά», λέγει ὁ παρὰ Στοβαίῳ[3] Διοτογένης».[4]

Ἡ δ' ἀγωγὴ ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἀσκήσεως καὶ συνηθείας τῶν παίδων εἰς τὰ καλὰ καὶ τὰς ἀρετάς· διότι αἱ ἀρεταὶ οὐκ ἐνοῦ«σαι πρότερον ὕστερον ἐμποιοῦνται ἔθεσί τε καὶ ἀσκήσεσιν».[5] «Οὐδὲν »ἄνευ ἀσκήσεως ἐν τῷ βίῳ κατορθοῦται», λέγει καὶ ὁ φιλόσοφος Διογέ»νης, δυνατὴ δὲ αὕτη πᾶν ἐκνικῆσαι».[6] «Τό γε ἔθος οὐ μικρόν,» εἶπε καὶ ὁ Πλάτων·[7] διότι ἐκ τοῦ ἔθους προέρχεται τὸ ἦθος·[8] ἐφ' ᾧ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει· «Οὐ μικρὸν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζε»σθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν».[9] Ὁ Μωϋσῆς, ἵνα οἱ Ἑβραῖοι ἐθισθῶσιν εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς ἀρετῆς, ἐνετείλατο αὐτοῖς ἵνα τοὺς θεσμοὺς καὶ τὰ λοιπὰ θεῖα παραγγέλματα μὴ μόνον καθ' ἑαυτοὺς μελετῶσιν ἡμέρας καὶ νυκτός, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ τέκνα αὐτῶν συχνάκις λέγωσι καὶ ἐπὶ τῶν φλιῶν τῶν οἰκιῶν ἐπιγράφωσιν αὐτά. «Καὶ προβιβάσεως αὐτὰ

1 Ἀριστοτ. Ἠθικ. Νικομ. Β', ά, σ. 2.

2 Ἱππόδαμος παρὰ Στοβαίῳ σ. 249.

3 Στοβ. σ. 251.

4 Κοραῆς Συνέκδ. Ἱερατ. σ. 145—147.

5 Πλάτ. Πολιτ. Ζ', σ. 518, δ'.

6 Διογ. Λαέρτ. ἐν βίῳ Διογ. VI, § 71.—Πρβλ. καὶ Ξενοφ. Ἀπομν. Ξενοφ. Ἀπομνη. Α', 6', § 19.

7 Διογ. Λαέρτ. ἐν βίῳ Πλάτων XXVI.

8 Ἀριστοτ. Ἠθικ. Νικομ. Β', 1—2. Εὐδήμ. Β', 2. Πλούταρχ. Παίδ. ἀγωγ. κεφ. 6'.

9 Ἀριστοτ. Ἠθ. Νικομ. Β', 21.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

»τοὺς υἱούς σου καὶ λαλήσεις ἐν αὐτοῖς καθήμενος ἐν οἴκῳ καὶ πορευόμε»νος ἐν ὁδῷ καὶ κοιταζόμενος καὶ ἀνιστάμενος. καὶ ἀφάψεις αὐτὰ εἰς »σημεῖον ἐπὶ τῆς χειρός σου, καὶ ἔσται ἀσάλευτον πρὸ ὀφθαλμῶν σου· »καὶ γράψεις αὐτὰ ἐπὶ τὰς φλιὰς τῶν οἰκιῶν ὑμῶν καὶ τῶν πυλῶν ὑμῶν».[1] Οἱ παῖδες ἐὰν ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἐθισθῶσιν εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς ἀρετῆς, ἐκ τοῦ ἔθους, φύσεως δύναμιν λαμβάνοντος, τὴν ἀρετὴν ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτῶν θέλουσι πράττει· ἐὰν δὲ ἐθισθῶσιν εἰς τὴν κακίαν, τὴν κακίαν θέλουσι πράττει. «Εἰ ἀλλάξεται Αἰθίοψ τὸ δέρμα αὐτοῦ», λέγει ὁ Ἱερεμίας, «καὶ πάρδαλις τὰ ποικίλματα αὐτῆς, καὶ ὑμεῖς δυνήσεσθε εὐποιῆσαι μεμαθη»κότες τὰ κακά».[2] Τὰ κακὰ διὰ τῆς ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐξασκήσεως, ἥτις καὶ παιδομαθίη ὑπὸ τοῦ Ἱπποκράτους καλεῖται,[3] γίγνονται ἀναπαλλοτρίωτα καὶ ἀναπόσπαστα ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις δυσκόλως δύναται καὶ νὰ ἀπομάθῃ ταῦτα. Ὅθεν οἱ παῖδες δέον νὰ ἐθίζωνται εἰς τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ καὶ βλέπωσι μόνον ταῦτα, ἵνα ταῦτα μιμούμενοι καταστῶσι καὶ αὐτοὶ τοιοῦτοι. «Ἐὰν δὲ μιμῶνται, μιμεῖσθαι τὰ τούτοις προσήκον»τα εὐθὺς ἐκ παίδων, ἀνδρείους, σώφρονας, ὁσίους, ἐλευθέρους καὶ τὰ »τοιαῦτα πάντα, τὰ δὲ ἀνελεύθερα μήτε ποιεῖν μήτε δεινοὺς εἶναι μιμή»σασθαι, μηδὲ ἄλλο μηδὲν τῶν αἰσχρῶν, ἵνα μὴ ἐκ τῆς μιμήσεως τοῦ »εἶναι ἀπολαύσωσιν. Ἢ οὐκ ᾔσθησαι, ὅτι αἱ μιμήσεις, ἐὰν ἐκ νέων πόρρω »διατελέσωσιν, εἰς ἔθη τε καὶ φύσιν καθίστανται καὶ κατὰ σῶμα καὶ φω»νὰς καὶ κατὰ διάνοιαν»;[4]

Οἷοι δ' ἂν οἱ παῖδες μορφωθῶσι διὰ τῆς ἀγωγῆς ὑπὸ τῶν γονέων καὶ διδασκάλων ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τῷ σχολείῳ, τοιοῦτοι θὰ ἀποβῶσι καὶ ἄνδρες γενόμενοι· διότι ἡ παιδικὴ ἡλικία ῥυθμίζει καὶ διέπει τὸν βίον ἅπαντα, ἅτε οὖσα ἡλικία, καθ' ἣν ἐμβαλλόμενα τὰ σπέρματα βλαστάνουσι καὶ καρποφοροῦσιν ἐν ταῖς μετὰ ταύτην ἡλικίαις· «ὃ δ' ἂν σπείρῃ ἄνθρωπος, »τοῦτο καὶ θερίσει»·[5] «οὐ γὰρ ἐξ ἀκανθῶν συλλέγουσι σῦκα οὐδὲ ἐκ βά»του τρυγῶσι σταφυλήν».[6] Ὅταν οἱ παῖδες ἀνατρέφωνται ἢ ἀνετράφησαν καλῶς, ἅπαντα βαδίζουσι καλῶς. «Εὖ μὲν τραφέντων καὶ τρεφομένων »τῶν νέων πάντα ἡμῖν κατ' ὀρθὸν πλεῖ».[7] Διότι καὶ ὁ οἶκος οὕτω θέλει

1 Δευτερονόμ. ϛ', 6—10 καὶ ιά, 18—20.
2 Ἱερεμ. ιγ', 23.
3 Νομ. § 2. σ. 41.
4 Πλάτ. Πολιτ. Γ', γ'—δ'.
5 Παῦλ. Γαλάτ. ϛ', 7. Πρβλ. Β', Κορινθ. Θ', 6.
6 Λουκᾶς ϛ', 44. Πρβλ. καὶ Ματθαῖον ζ', 16.
7 Πλάτ. Νόμ. Ζ', σ. 813, δ'.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ... ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Ν. ΑΘ. ... ΘΕΡΓΙΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

οἰκηθῇ καθ' ἣν ἀγωγὴν οἱ παῖδες θὰ λάβωσιν. «Υἱέων γάρ που χρηστῶν »ἢ τἀναντία γενομένων καὶ πᾶς ὁ οἶκος τοῦ πατρὸς οὕτως οἰκήσεται, »ὁποῖοι ἄν τινες οἱ παῖδες γένωνται».[1] Οὐ μόνον δὲ οἶκος ἀλλὰ καὶ πόλις ἅπασα διάκειται οὕτως, ὅπως ἂν παιδαγωγηθῶσιν οἱ παῖδες. «Ὅπως »ἂν οἱ νεώτεροι παιδευθῶσιν, οὕτω τὴν πόλιν πράττουσαν διατελεῖν».[2] Διότι οἱ πολῖται ἵνα πείθωνται τοῖς νόμοις δέον νὰ λάβωσιν ἅπαντες τὴν αὐτὴν ἀγωγήν, δι' ἧς δύνανται νὰ γένωνται ὅμοιοι ἀλλήλοις τὰ ἤθη.[3] Οἱ δὲ χρηστοὶ πολῖται δὲν γίνονται ἐν ἐκείναις ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς οἱ νόμοι εἰσὶ νενομοθετημένοι μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας, διότι οἱ καλοὶ κἀγαθοὶ τῶν ἀνθρώπων δὲν χρήζουσιν πολλῶν νόμων, ἅτε δυνάμενοι καὶ ἀπ' ὀλίγων εὐκόλως νὰ ὁμονοῶσι καὶ περὶ τῶν ἰδίων καὶ τῶν κοινῶν, ἀλλὰ ἡ ὁμοιόμορφος καὶ κοινὴ τοῖς πᾶσιν ἀνατροφὴ δύναται νὰ καταστήσῃ τοὺς πολίτας χρηστούς· ἐν ᾧ ἡ πληθὺς καὶ αἱ ἀκρίβειαι τῶν νόμων σημαίνουσιν ἠθικὴν καχεξίαν τῶν πολιτῶν· διότι οἱ νομοθέται ἐμφράγματα ποιούμενοι τῶν ἁμαρτημάτων, ἀναγκάζονται πολλοὺς τοὺς νόμους νὰ νομοθετῶσιν, ὡς τοῦτο ἐκτίθησιν ὁ χρηστὸς Ἰσοκράτης λέγων. «Τοὺς »πολλοὺς ὁμοίους τοῖς ἤθεσιν ἀποβαίνειν, ἐν οἷς ἂν ἕκαστοι παιδευθῶσιν. »Ἐπεὶ τά γε πλήθη καὶ τὰς ἀκριβείας τῶν νόμων σημεῖον εἶναι τοῦ κακῶς οἰκεῖσθαι τὴν πόλιν ταύτην· ἐμφράγματα γὰρ αὐτοὺς ποιουμένους »τῶν ἁμαρτημάτων πολλοὺς τίθεσθαι τοὺς νόμους ἀναγκάζεσθαι. Δεῖν δὲ »τοὺς ὀρθῶς πολιτευομένους οὐ τὰς στοὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων (νόμων) ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον· οὐ γὰρ τοῖς ψηφίσμασιν ἀλλὰ τοῖς ἤθεσι καλῶς οἰκεῖσθαι τὰς πόλεις, καὶ τοὺς μὲν κακῶς τεθραμμένους καὶ τοὺς ἀκριβῶς τῶν νόμων ἀναγεγραμμένους τολμήσειν παραβαίνειν, τοὺς δ' ἀσφαλῶς παιδευομένους καὶ τοῖς ἁπλῶς κειμένοις ἐθελήσειν ἐμμένειν».[4] Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς λέγει· «Τοῖς καλοῖς κἀγαθοῖς »τῶν ἀνθρώπων οὐδὲν δεήσει πολλῶν γραμμάτων, ἀλλ' ἀπ' ὀλίγων συνθημάτων ῥᾳδίως καὶ περὶ τῶν ἰδίων καὶ περὶ τῶν κοινῶν ὁμονοήσουσιν».[5]

Ἡ ἀγωγὴ λοιπὸν δέον νὰ ᾖ τὸ κύριον μέλημα τῶν νομοθετῶν,[6] ἵνα μὴ οἱ νέοι γίγνωνται διάφοροι καὶ ταραχώδεις κατὰ τὰ ἤθη, ἀλλ' εἰς κοινόν τι ἴχνος ἀρετῆς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πλαττόμενοι καὶ τυπούμενοι γίγνων-

1 Πλάτ. Λάχης σ. 185 α'.
2 Ἰσοκράτ. Ἀντιδόσ. § 174.
3 Πρβλ. Πλάτ. Πολιτ. Δ', σ. 423, δ'.
4 Ἰσοκρ. Ἀρεοπαγ. § 40—41.
5 Ἰσοκρ. Πανηγ. § 78.
6 Πλάτ. Νόμ. ϛ', σ. 776, α'.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ται ὅμοιοι ἀλλήλοις καὶ σύμφωνοι. Δικαίως οὖν καὶ ὁ Πλούταρχος μέμφεται τὸν Νομᾶν, τὸν δεύτερον νομοθέτην τῆς Ῥώμης, διότι δὲν ἐπεμελήθη τῆς τῶν νέων ἀγωγῆς, λέγων· «Καὶ τοῖς μὲν πολλοῖς οὐκ ἄξιον »ἐγκαλεῖν νομοθέταις τοῖς ἐλλείπουσιν ἢ δι' ἄγνοιαν ἢ δι' ἀσθένειαν· ἀν»δρὶ δὲ σοφῷ, βασιλείαν παραλαβόντι δήμου, νεωστὶ συνισταμένου καὶ »πρὸς μηδὲν ἀντιτείνοντος, περὶ τί ἦν πρῶτον σπουδάσαι προσῆκον ἢ »παίδων ἐκτροφὴν καὶ νέων ἄσκησιν, ὅπως μὴ διάφοροι μηδὲ ταραχώδεις »γένοιντο τοῖς ἤθεσιν, ἀλλ' εἰς ἕν τι κοινὸν ἀρετῆς ἴχνος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς »πλαττόμενοι καὶ τυπούμενοι συμβαίνοιεν ἀλλήλοις» ;[1]

Ἀγωγὴν δὲ λέγοντες ἐννοοῦμεν τὸ σύνολον τῶν ἐπί τινος ἀνθρώπου ὑπ' ἄλλου γιγνομένων ἐνεργειῶν, δι' ὧν οὗτος ἄγεται ἤτοι φέρεται ἐκ τῆς ἀναναπτύκτου καταστάσεως εἰς τὴν ἀνεπτυγμένην. Ἐκ τῶν φυτῶν δὲ καὶ ζῴων τὰ μᾶλλον δεκτικὰ ἀναπτύξεώς εἰσι τὰ ζῷα, καὶ τούτων πάλιν ὁ ἄνθρωπος, ὅστις λόγου εὐμοιρήσας οὐ μόνον μετὰ συνειδήσεως ἀναπτύσσεται ὑπὸ τῆς ξένης βοηθείας, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ δύναται ἵνα συνεχίσῃ καὶ παρατείνῃ τὸ ἔργον τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ἀναπτύξεως καὶ βελτιώσεως μέχρι ἐσχάτου γήρως, τοῦθ' ὅπερ δὲν παρατηρεῖται ἐπὶ τῶν ζῴων. Διὰ τοῦτο ἡ ἀγωγὴ κυριολεκτεῖται ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος συνίσταται ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, ἡ ἀγωγὴ ἀναφέρεται μὲν καὶ εἰς τὰ δύο ταῦτα μέρη, ἰδίᾳ ὅμως εἰς τὴν ψυχήν, ἥτις ἐστὶν ὁ κυρίως ἄνθρωπος.[2] Καὶ ἐν ᾧ τὸ μὲν σῶμα ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ λαμβάνει τὴν πλήρη αὐτοῦ ἀνάπτυξιν, τὸ πνεῦμα ὅμως, ὅπερ ἰδίᾳ χαρακτηρίζει τὸν ἄνθρωπον, ἀναπτύσσεται καὶ βελτιοῦται ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτοῦ. Ὅθεν ὁ μὲν Σόλων εἶπε· «Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.»[3] Ὁ δὲ Πλούταρχος, «Μόνος ὁ νοῦς παλαιούμενος ἀνηβᾷ», εἶπε, «καὶ ὁ χρόνος τἆλλα »πάντα ἀφαιρῶν τῷ γήρᾳ προστίθησι τὴν ἐπιστήμην».[4] Ὁ δὲ Παῦλος, «Εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται», λέγει, «ἀλλ' ὁ ἔσωθεν ἀ»νακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ».[5] Ἡ ἀγωγὴ ἄρα ἔχει ἔργον ἰσόβιον, σκοποῦσα τὴν ἐφ' ὅρου ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀνάπτυξιν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος διαφέρει τῶν λοιπῶν ζῴων καὶ διακρίνεται αὐτῶν διὰ τὴν αὐτοσυνειδησίαν καὶ αὐτενέργειαν, αἵτινες δυνάμεις παράγουσι πᾶσαν πρᾶξιν

1 Πλούτ. Νομᾶ καὶ Λυκούργ. σύγκρ. § 4.

2 Μ. Βασιλ. Παραίν. πρὸς τοὺς νέ. § 10. Πρόσεχ. σεαυτῷ § 5. Ἀξίοχ. σ. 563 ε.

3 Σόλων παρὰ Πλάτ. Ἀντεραστ. σ. 133, γ'. Λάχ. σ 188, β', 189, α'. Πολιτ. Ζ', σ. 536, δ', παρὰ Στοβ. Α', σ. 201, 49.

4 Πλούτ. Παίδ. ἀγωγ. κεφ. δ'.

5 Παῦλ. Β', Κορινθ. δ', 16.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

τοῦ ἀνθρώπου, πᾶν αἴσθημα καὶ πᾶν φρόνημα, διὰ τοῦτο ἡ ἀγωγὴ ἐφ' ὅσον μὲν θεωρεῖται ὡς ἐξωτερικὴ ἐνέργεια, ἔχει χώραν, μέχρι οὗ ἡ αὐτενέργεια καὶ αὐτοσυνειδησία ἀναπτυχθῶσιν. Ὅταν δὲ μετὰ τῆς ἡλικίας ἀναπτυχθῶσιν αἱ δυνάμεις αὗται, τότε ὁ ἄνθρωπος ἀναλαμβάνει ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ ἔργον τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀγωγῆς καὶ παρατείνει αὐτὴν μέχρι γήρως. Μέχρι λοιπὸν τοῦ χρόνου ἐκείνου ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖται ἄωρος καὶ ἀνήλικος· ἀναπτυχθεισῶν δὲ καὶ ἐξεγερθεισῶν τῶν δυνάμεων τούτων, ὁ ἄνθρωπος παρίσταται ὡς αὐτεξούσιος καὶ αὐτενεργός, ὥριμος ἤδη καὶ ἐνῆλιξ, νοῶν καὶ κρίνων, βουλόμενος καὶ αἰσθανόμενος. Ἡ δὲ ἰδίως ἀγωγή, περὶ ἧς ἐνταῦθα πρόκειται, ἀποβλέπει εἰς τὴν πρώτην ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἄωρον, ἀνήλικον καὶ τὴν πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τῆς αὐτοσυνειδησίας καὶ αὐτενεργείας.

Τοιαύτη μὲν ἡ ἔννοια τῆς ἀγωγῆς· ἡ δὲ ἀναγκαιότης αὐτῆς κατάδηλος γίγνεται ἐκ τῶν ἑπομένων. Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ γεννᾶται γυμνός, ἀδύνατος καὶ ἐνδεής, διέρχεται δὲ ἐν τοιαύτῃ ἀδυναμίᾳ καὶ ἐνδείᾳ ὅλον τὸν χρόνον τῆς νηπιακῆς καὶ παιδικῆς ἡλικίας. Ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ τῆς ἀνηλικιότητος καὶ ἀδυναμίας αὐτοῦ φρόνιμόν ἐστιν ἵνα ἀφεθῇ ἀπροστάτευτος; Οὕτω δ' ἀφιέμενος δύναται ἵνα ζήσῃ καὶ ἐφίκηται τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ; Ἐὰν ὁ ἄωρος καὶ ἀνήλικος παῖς ἀφεθῇ ὅλος ἐν ταῖς ἰδίαις ἑαυτοῦ δυνάμεσιν, ἐὰν αἱ ἠθικαὶ καὶ διανοητικαὶ αὐτοῦ δυνάμεις δὲν καθοδηγηθῶσιν ὑπ' ἄλλου ἐνήλικος καὶ ὡρίμου, δὲν θέλει οὗτος ἐξομοιωθῇ τοῖς ἀλόγοις ζῴοις ἀντὶ τοῦ προσπελάσαι καὶ ὁμοιωθῆναι τῷ Θεῷ διὰ τῆς ἀρετῆς, ὅπερ ἐστὶ σκοπὸς καὶ τέλος τοῦ ἐπιγείου βίου; Ὁ δὲ Θεὸς ἤθελέ ποτε πλάσῃ τὸν ἄνθρωπον γυμνὸν καὶ ἀδύνατον, ἐὰν ἐγίγνωσκεν ὅτι διὰ τῆς ἐξωτερικῆς βοηθείας τοῦ ἐνήλικος καὶ ὡρίμου ἀνθρώπου δὲν ἠδύνατο ἵνα καλυφθῇ ἡ γυμνότης τοῦ ἀνηλίκου καὶ ἀναπληρωθῇ ἡ ἀδυναμία αὐτοῦ; Διὰ δὲ τῆς ἀδυναμίας καὶ ἐνδείας, μεθ' ἧς ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται, δὲν διατρανοῦται ἰδιαιτέρα τις πρόνοια, ἣν ὁ Θεὸς ἔδειξε περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἅτε ἐμφυτεύσας εἰς τὴν μητέρα φιλοστοργίαν καὶ ἀγάπην[1] περὶ τὸ τέκνον αὐτῆς διὰ τοὺς πολλοὺς αὐτῆς περὶ αὐτοῦ κόπους, ἅτε ἐκεῖνο παντὸς μᾶλλον ἀγαπῶντος ἑκάστου, ἐφ' ᾧ καὶ πλεῖον ἐκοπίασε καὶ ἐταλαιπώρησεν, ἐμφυτεύσας δὲ καὶ εἰς τὸ τέκνον ἀγάπην πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ, παρ' ἧς λαμβάνει τὴν ἐργώδη ταύτην περίθαλψιν, ἣν ἀγάπην καὶ κρηπῖδα ἔθηκεν, ἐξ ἧς ἄρχεται καὶ δι' ἧς προκόπτει τὸ ἔργον τῆς παιδαγωγίας; διότι «ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, οὐ ζηλοῖ, —

1 Ξενοφ. Οἰκον. ζ'. 24.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

»οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ »κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ».[1] Ἄνευ ἐξωτερικῆς βοηθείας καὶ ἐπιδράσεως ὁ ἄνθρωπος διατελεῖ στάσιμος· ἄνευ ἀγωγῆς ἤθελε διάγει ἐν καταστάσει, ἐν ᾗ κατ' ἀνάγκην διετέλουν οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, δέρματα ἐνδυόμενοι, ἐν ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς κατοικοῦντες καὶ καθ' ὅλου βίον ἄγριον καὶ θηριώδη βιοῦντες. Διὰ τῆς ἀγωγῆς προάγεται φυσικῶς, ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς ὁ ἄνθρωπος, πολλαπλασιάζονται αἱ γνώσεις, διορθοῦνται αἱ σφαλεραὶ τοῦ ἀτόμου θεωρίαι καὶ ἰδέαι, ἐμψυχοῦνται αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι καὶ καθ' ὅλου βελτιοῦται καὶ πολιτίζεται ἡ ἀνθρωπότης. Τί θὰ ἐγίγνετο ἡ ἀνθρωπότης, ἐὰν ὑπολάβωμεν πρὸς στιγμὴν ὅτι παύεται ἡ κατ' οἶκον ἀγωγή, κλείονται τὰ σχολεῖα, τὰ γυμνάσια, τὰ πανεπιστήμια, τὰ πολυτεχνεῖα, ἀφανίζονται τὰ βιβλία, καταργεῖται ὁ τύπος, σιγᾷ πᾶν βῆμα πολιτικὸν ἢ θρησκευτικόν, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀφίεται μόνον ἐν ταῖς ἰδίαις ἑαυτοῦ δυνάμεσιν; Δὲν ἤθελεν ἐπισκήψη φοβερὸν σκότος ἀμαθείας καὶ ἀγνοίας, βαρβαρότητος καὶ ἀγροικίας, φοβερὰ δὲ κακοήθεια καὶ διαφθορὰ ἀνήκουστος; Δὲν ἤθελε μεταβληθῆ ὁ μέχρι τοῦδε ἐπίγειος παράδεισος εἰς κόλασιν ζοφερὰν καὶ φρικώδη;

Τὴν δ' ἀγωγὴν αὐτοῦ ὁ ἀνήλικος καὶ ἄωρος παῖς δικαιοῦται ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ πάντων μὲν ἐν γένει τῶν ἐνηλίκων, ἅτε διατελούντων ἐν μείζονι πνευματικῇ ὡριμότητι, ἰδίᾳ δὲ παρὰ τῶν γονέων, τῶν διδασκάλων καὶ τοῦ ἱεροῦ κλήρου. Παρὰ μὲν τῶν γονέων αὐτοῦ ἀπαιτεῖ ὁ παῖς τὴν ἑαυτοῦ ἀγωγήν, διότι ἐστὶ σπλάγχνον αὐτῶν, καὶ διότι οὗτοι γεννήσαντες αὐτόν, ἀναπτύξαντες αὐτὸν σωματικῶς καὶ διδάξαντες αὐτὸν μηχανικῶς τὰς λέξεις, δι' ὧν δηλοῖ καὶ ἐξηγεῖται τὰ περιστοιχίζοντα αὐτὸν ἀντικείμενα, ὀφείλουσι συγχρόνως ν' ἀναπτύξωσι καὶ τὰς ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, τὴν μὲν καρδίαν αὐτοῦ διευθύνοντες εἰς τὴν ἀγάπην τῆς ἀρετῆς, τὴν δὲ διάνοιαν φωτίζοντες διὰ τῆς ἀληθείας. Ἵνα δὲ ὀρθοποδῇ καὶ προάγηται ἡ κατ' οἶκον ἀγωγή, ὁ Θεὸς ἐνεφύτευσεν εἴς τε γονεῖς καὶ τέκνα ἀμοιβαίαν τὴν ἀγάπην καὶ ἔθηκεν ἐν τῷ οἴκῳ δύο παράγοντας, οἵτινες ποδηγετοῦσι τὸν παῖδα εἰς τὸ καθῆκον, ἡ μητρικὴ δῆλον ὅτι φιλοστοργία καὶ ἀδυναμία περὶ τὸ τέκνον συγκιρνᾶται τῇ πατρικῇ αὐστηρότητι. Ἡ μὲν μήτηρ συνθρυπτομένη ἔσθ' ὅτε ὑπὸ τῶν κλαυθμῶν καὶ τῶν δακρύων τοῦ τέκνου αὐτῆς, οὖσα δὲ φιλοστοργοτέρα τοῦ πατρὸς [2] περὶ τὸ τέκνον, ἅτε ὂν σπλάγχνον τῆς κοιλίας αὐτῆς καὶ πολλὰ

1 Α', Κορινθ. ιγ', 4—6.
2 Ξενοφ. Οἰκον. ζ', 24.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ — ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

πράγματα αὐτῇ παρασχόν, τυφλώττει ἔσθ' ὅτε πρὸς τὰ ἐλαττώματα αὐτοῦ καὶ ἀνέχεται αὐτά, ὁ πατὴρ ὅμως αὐστηρὸς ὢν καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ παιδὸς ἀποβλέπων ἐξανίσταται πρὸς τὰς μωρὰς καὶ ἀνοήτους αὐτοῦ ἐπιθυμίας καὶ περικόπτει αὐτάς. Ἀλλὰ πατὴρ καὶ μήτηρ, ἀμαθεῖς ὄντες, δύνανται νὰ διέπωσι καὶ καθοδηγῶσι τὸν παῖδα εἰς ἀγάπην τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ; Ἡ μήτηρ μάλιστα, ἥτις ἐστὶν ὁ πρῶτος καὶ κυριώτερος παιδαγωγὸς τῶν τέκνων, ἅτε τοῦ πατρὸς περισπωμένου περὶ τὰς βιωτικὰς μερίμνας, ἀμαθὴς καὶ ἀπαίδευτος οὖσα δύναται νὰ παιδαγωγήσῃ τὰ τέκνα αὐτῆς; δύναται νὰ ὁμιλῇ εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν ἀμόρφωτος οὖσα καὶ νὰ παράσχῃ αὐτοῖς ὑγιᾶ ἀγωγήν; Οὐχὶ βεβαίως· διότι οὐδεὶς δύναται νὰ λάβῃ μόρφωσιν καὶ ἀγωγὴν παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος αὐτήν, ὥσπερ οὐδεὶς δύναται νὰ ἰαθῇ πάσχων νόσημά τι παρὰ τοῦ μὴ γιγνώσκοντος τὴν ἰατρικήν. Ἐὰν δέ ποτε ὁ ἀπαιδαγώγητος καὶ ἀμόρφωτος θελήσῃ νὰ παιδαγωγήσῃ καὶ μορφώσῃ ἄλλους, θὰ πράξῃ ταὐτὸν τῷ κακῷ ἰατρῷ, ὅστις ἰώμενός τινα μεῖζον τὸ νόσημα αὐτοῦ ποιεῖ.[1] Διὰ ταῦτά ἐστιν ἀνάγκη ἵνα ἐκπαιδεύηται τὸ γυναικεῖον φῦλον, διότι ἡ παιδεία, ὑγιὴς οὖσα, δύναται ἵνα παρασκευάσῃ μητέρας ἱκανὰς εἰς προσήκουσαν ἀγωγὴν τῶν τέκνων· ἐφ' ᾧ καὶ ὁ Ρουσσῶς ἔλεγεν. «Ἐὰν θέλητε ἵνα ἀναφανῶσιν ἐν τῇ πατρίδι ὑμῶν ἄνδρες ἐνάρετοι καὶ μεγάλοι, διδάξατε τὰς γυναῖκας, τί ἐστιν ἀρετὴ καὶ ἀληθὲς μεγαλεῖον· διότι οἱ ἄνδρες ἁπανταχοῦ καὶ πάντοτε ἦσαν καὶ θέλουσιν εἶναι ὁποῖοι ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἐμορφώθησαν ὑπὸ τῶν μητέρων αὐτῶν». Μετὰ πεποιθήσεως δὲ δύναμαι ἵνα εἴπω καὶ καλέσω τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ γυναικείου φύλου συνώνυμον τῷ πολιτισμῷ, τὴν δὲ τοιάνδε ἢ τοιάνδε αὐτοῦ ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν κατάστασιν γνώμονα καὶ βαρόμετρον τῆς ὅλης καταστάσεως ἔθνους καὶ λαοῦ τινος. Λαὸς ἀνεχόμενος ἀναιδῶς καὶ ἀνερυθριάστως τὴν ἀπαιδευσίαν τοῦ γυναικείου φύλου, ὅπερ ἀπαρτίζει τὸ ἥμισυ αὐτοῦ, περιφρονεῖ λίαν αὐτό. Πανταχοῦ δὲ τοῦ κόσμου βλέποντες εὑρίσκομεν ὅτι οἱ διὰ τιμῆς τὰς γυναῖκας, τὰς πρώτας παιδαγωγούς, ἔχοντες ἐγένοντο ἐνάρετοι, κακοήθεις δέ, τοὐναντίον, ἐξηχρειωμένοι καὶ ἄνανδροι ἀπέβησαν οἱ τὰς γυναῖκας περιφρονήσαντες καὶ ὡς δούλας εἰς τὸν γυναικωνῖτιν περικλείσαντες αὐτάς· ἐφ' ᾧ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει. «Ἐν ὅσαις πολιτείαις φαύλως ἔχει τὸ περὶ τὰς γυναῖκας, τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως εἶναι δεῖ νομίζειν ἀνομοθέτητον».[2] Ἡ Σπάρτη ἦν ἰσχυρὰ καὶ ἔνδοξος ἐφ' ὅσον χρό-

1 Πλάτ. Πρωταγ. σ. 340, ε.
2 Ἀριστοτ. Πολιτ. Β', 9.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

νον εἶχε γυναῖκας τοιαύτας, οἷαι ἦσαν ἡ μήτηρ τοῦ Λεωνίδου, τοῦ Βρασίδου καὶ τοσούτων ἄλλων, καὶ ἐφ' ὅσον αὗται καύχημα καὶ σέμνωμα ἑαυτῶν ἐνόμιζον τὴν τῶν τέκνων αὐτῶν εὐκοσμίαν, ὥσπερ περὶ μιᾶς τούτων διηγεῖται ὁ Πλούταρχος λέγων. «Λάκαινα, σεμνυνομένης γυναι»κός τινος ἰωνικῆς ἐπί τινι τῶν ἑαυτῆς ὑφασμάτων ὄντι πολυτελεῖ, ἐπι»δείξασα τοὺς τέσσαρας υἱοὺς ὄντας κοσμιωτάτους, τοιαῦτα, ἔφη, δεῖ εἶ»ναι τὰ τῆς καλῆς κἀγαθῆς γυναικὸς ἔργα καὶ ἐπὶ τούτοις ἐπαίρεσθαι »καὶ μεγαλαυχεῖν».[1]

Παρὰ τῶν διδασκάλων δεύτερον ἀπαιτεῖ ὁ παῖς τὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ, ἅτε τούτων κληθέντων ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ καὶ τυγχανόντων πλείονος πνευματικῆς ὡριμότητος. Ἀλλὰ τὸ σχολεῖον καὶ οἱ διδάσκαλοι πότε δύνανται ἵνα μορφῶσι τοὺς παῖδας, ὅταν οὗτοι προσέρχωνται οἴκοθεν εὐάγωγοι ἢ ἀνάγωγοι; Βεβαίως ὅταν οἱ παῖδες προσέρχωνται οἴκοθεν εἰς τὸ σχολεῖον εὐάγωγοι, δύναται καὶ ὁ διδάσκαλος εὑρὼν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν βάσεις καλὰς νὰ συνεχίσῃ τὸ λοιπὸν ἔργον τῆς ἀγωγῆς ἐπιτυχῶς. Ἡ δ' ἔλλειψις οἰκιακῆς ἀγωγῆς ποιεῖ ἵνα προσκόπτῃ δυστυχῶς τὸ ἔργον τοῦ σχολείου· διότι ὁ διδάσκαλος καρδίαν τοῦ παιδός, μείνασαν ἐν τῷ οἴκῳ ἀκαλλιέργητον καὶ ἀναίσθητον περὶ τὴν ἀγάπην τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, δὲν δύναται νὰ καλλιεργήσῃ καὶ ἐξημερώσῃ, ὥσπερ οὐδὲ ὁ γεωργὸς δύναται νὰ καταστήσῃ εὔφορον τὸν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀκαλλιέργητον καὶ χέρσον μείναντα ἀγρόν, οὐδ' ὁ κηπουρὸς δύναται νὰ ἰσάσῃ πολυετὲς στρεβλόκορμον δένδρον. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἐπιβεβαιοῦσιν αὐτὰ τὰ πράγματα· διότι οἱ μᾶλλον ἐπιβλαβεῖς τῇ κοινωνίᾳ ἀναφανέντες ὑπῆρξαν ἀείποτε οἱ κακῶς ἀνατραφέντες λογιώτατοι.[2] Ἐπειδὴ ἡ παιδεία, ἵνα τελεσφορήσῃ, δέον νὰ εὕρῃ καρδίαν ἀγαθὴν προπαρασκευασμένην δι' ὀρθῆς κατ' οἶκον ἀγωγῆς. «Παιδεία δὲ ἄνευ καρδίας ἀγαθῆς δὲν χρησιμεύει εἰμὴ πρὸς ἐνί»σχυσιν τῆς πονηρίας, τῆς αὐθαδείας, τῆς οἰήσεως καὶ τῆς κακοηθείας».[3] Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας παιδαγωγὸς τῆς Ἑλλάδος, ὁ Θεῖος Πλάτων, λέγει· «Μᾶλλον δέδοικα τοὺς ἠγμένους μὲν αὐτῶν τούτων τῶν μαθημάτων, κακῶς δὲ ἠγμένους· οὐδαμοῦ γὰρ δεινὸν οὐδὲ σφοδρὸν ἀπειρία τῶν πάντων οὐδὲ μέγιστον κακόν, ἀλλ' ἡ πολυπειρία καὶ πολυμαθία μετὰ κακῆς ἀγω»γῆς γίγνεται πολὺ τούτων μείζων ζημία».[4] Καὶ πάλιν· «Ἄνθρωπος »ἥμερον, ὅμως μὴν παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὸν καὶ φύσεως εὐτυχοῦς Θειό-

1 Πλουτάρχ. ἀποφθέγμ. Λακαινῶν ἀδήλων 4

2 Πρβλ. καὶ ἡμετ. διατριβ. ἐν ἐφημ. Ἰωαννίνων ἀριθ. 491 (1873).

3 Λέοντ. Μελέτ. παιδαγωγ. Ἐγχειρ. σ. 145.—Πλάτ. Νόμ. Ζ', σ. 819, α',

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

»τατον ἡμερώτατόν τε ζῷον γίγνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς »τραφὲν ἀγριώτατον ὁπόσα φύει ἡ γῆ».[1] Καὶ πάλιν. «Τροφὴ καὶ παί»δευσις χρηστὴ σωζομένη φύσεις ἀγαθὰς ἐμποιεῖ, καὶ αὖ φύσεις χρησταὶ »τοιαύτης παιδείας ἀντιλαμβανόμεναι ἔτι βελτίους τῶν προτέρων φύον»ται».[1] Καὶ πάλιν. «Αἱ εὐφυέσταται ψυχαὶ κακῆς παιδαγωγίας τυχοῦσαι »διαφερόντως κακαὶ γίγνονται».[3] Καὶ πάλιν. «Ἂν μὲν συνεπιλαμβάνηταί »τις ὀρθὴ τροφὴ παιδεύσεως, ὁλόκληρος ὑγιής τε παντελῶς, τὴν μεγίστην »νόσον ἀποφυγών, γίγνεται».[4] Ὁ δὲ ἀοίδιμος Κοραῆς λέγει. «Οἱ ἰσχυ»ρότεροι καὶ πλέον δυσεξάλειπτοι τύποι εἶναι τῆς νεαρᾶς ἡλικίας οἱ τύ»ποι· ἐὰν ἦναι καλοί, αὐξάνονται καὶ ἰσχυροποιοῦνται μὲ τὴν εἰσέπειτα »τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν ἀπόκτησιν, ἢ τοὐλάχιστον γεννῶσι τὰς ὀρ»θὰς δόξας, τὰς ὁποίας εἶπα, ὅτι ἀρκοῦν εἰς τοῦ βίου τὴν κυβέρνησιν τοῦ »ἀσόφου καὶ ἀνεπιστήμονος λαοῦ. Τὸν ὅστις ἐξ ἐναντίας δὲν ἔλαβεν οὐ»δεμίαν ἀγωγὴν παιδικὴν ἢ τὴν ἔλαβε κακῶς, τόσον ὀλίγον δύνανται αἱ »ἐπιστῆμαι νὰ διορθώσωσι μετέπειτα, ὥστε καὶ τὸν κάμνουσι πολλάκις »καὶ παρ' αὐτοὺς τοῦ ἀσόφου καὶ παντάπασιν ἀπαιδεύτου ὄχλου τοὺς »ἀχρείους ἀχρειέστερον».[5] Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει· «Χωρὶς ἀνατροφὴν »ὁ χρυσὸς εἰς τοῦ πλουσίου τὰς χεῖρας καὶ αἱ ἐπιστῆμαι εἰς τὴν κεφα»λὴν τοῦ σοφοῦ γίνονται φθορᾶς παρὰ τὴν εἰς χεῖρας μεθυσμένου ἢ μαι»νομένου μάχαιραν ὄργανα ὀλεθριώτερα»[6] Καὶ πάλιν· «Ὅτι περισσότερα »βλάπτονται παρὰ ὠφελοῦνται ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἀπὸ αὐ»τὰς ἀκόμη τὰς ἐπιστήμας, ὅσοι δὲν ἦλθαν εἰς αὐτὰς ὡπλισμένοι μὲ τὴν »ἀποκτωμένην διὰ τῆς παιδικῆς ἀγωγῆς φρόνησιν, τὸ μαρτυροῦσι μάλιστα »οἱ ἀντιφιλόσοφοι· αἱ πράξεις, οἱ λόγοι, ἁπλῶς ἡ διαγωγή των ὅλη εἶναι »πλέον μωρὰ ἀφ' ὅ,τι ἤθελεν εἶσθαι, ἂν ἦσαν ὁλότελα ἀμαθεῖς. Εἰς τοιού»τους μωροσόφους ἀποβλέπων καὶ ὁ Ἀριστοφάνης τῆς Γαλλίας ἔλεγεν,

»**Un sot savant est sot plus qu'un sot ignorant,**
»ἀπ' ἀγράμματον μωρὸν μωρὸς σοφὸς μωρότερος».[7]

Παραδείγματα δὲ τῆς ἀληθείας ταύτης δυνάμεθα νὰ ἐξενέγκωμεν ἐκ τῆς ἱστορίας, τῆς ἀρίστης διδασκάλου τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων.[8] Ὁ Ἀθη-

1 Πλάτ. Νόμ. Ϛ', σ. 766, ά. — 2 Πλάτ. Πολιτ. Δ', σ. 424, ά. — 3 Πλάτ. Πολιτ. Ϛ', σ. 491, έ. — 4 Πλάτ. Τίμαιος σ. 44, γ', πρβλ. καὶ Πολιτ. Δ', σ. 423 έ. 5 Κοραῆ Συλλ. Προλεγομ. Τόμ. Α', 48 3, σ. 151.—6 Κοραῆ αὐτόθ. σ. 401. 7 Κοραῆ αὐτόθ. σ. 355 ἐν σημ. — 8 Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. Η', ζ', § 24.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ... ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ... ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ... ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ναῖος Ἀλκιβιάδης γεννηθεὶς μεθ' ἁπάντων τῶν προτερημάτων τῆς φύσεως, εὐγενείας, πλούτου, κάλλους καὶ εὐφυΐας, στερηθεὶς ὅμως καλῆς ἀνατροφῆς, ἥτις τοῖς μὲν ἔχουσι τὰ προτερήματα διασώζει αὐτὰ καὶ ἐπαυξάνει, τοῖς δὲ μὴ ἔχουσι ταῦτα ἀναπληροῖ διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἠθικῆς, ἀπέβη ἀσεβὴς καὶ ἀκρατής, ὑβριστὴς καὶ βίαιος, ἀπειθὴς τῇ πατρίδι καὶ προδότης, καίτοι ηὐμοίρησε νὰ ἔχῃ καὶ διδάσκαλον τὸν σοφώτατον καὶ ἠθικώτατον Σωκράτην.[1] Ὁ δὲ Ἀσιανὸς Μιθριδάτης ὁ εὐπάτωρ ἐκοσμεῖτο ἑλληνικῇ παιδείᾳ, ἥτις ὅμως οὐδόλως ἴσχυσεν ἵνα ἐξημερώσῃ αὐτόν· διότι ἡ παιδεία τότε δείκνυσι τὴν ἑαυτῆς δύναμιν, ὅταν ἐρείδηται ἐπ' ἀσφαλοῦς βάσεως, τῆς παιδικῆς ἀγωγῆς, καὶ ὅταν αὕτη γένηται κοινὴ ὅλῳ τῷ ἔθνει. Δὲν ἀρκεῖ μόνον ἵνα ᾖ τις ἥμερος, ἀλλ' ἵνα τὴν ἑαυτοῦ ἡμερότητα διαφυλάττῃ, δέον νὰ περιστοιχίζηται καὶ ὑπὸ ἡμέρων. Διότι τὸ παράδειγμα ἔχει τοσαύτην δύναμιν, ὥστε καὶ ἡ ἡμερότης τοῦ Σωκράτους, εἴπερ ἐγεννᾶτο ἐν Πόντῳ, δὲν ἤθελεν εἶναι βεβαίως οἵα ὑπῆρξεν ἐν Ἀθήναις, καὶ ἡ κακία τοῦ ἐν Πόντῳ βασιλέως Μιθριδάτου δὲν ἤθελεν εἶναι ἀθεράπευτος, εἴπερ ἐγεννᾶτο ἐν Ἀθήναις.[2] Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Νέρων ἕνεκεν ἐλλείψεως ὀρθῆς ἀγωγῆς κατέστη τερατόμορφον κτῆνος καὶ θηριωδέστατος τύραννος, καίτοι ἔσχε διδάσκαλον τὸν φιλόσοφον Σενέκαν. Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος καὶ ὁ Ἰουλιανὸς ἐφοίτησαν εἰς τὰ αὐτὰ ἐν Ἀθήναις σχολεῖα, διήκουσαν τῶν αὐτῶν διδασκάλων καὶ περὶ τοὺς αὐτοὺς ἐσπούδασαν. Ἀλλ' ὁ μὲν Βασίλειος διὰ τὴν ἀγωγὴν τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἐμμελίας, ἡ ὅπερ ἐγένετο προκληθεῖσα, ἡ τῆς ἐμμελείας φερώνυμος,[3] ἐγένετο μέγας καὶ σέμνωμα τῆς Ἐκκλησίας, ὁ δ' ἕτερος δι' ἔλλειψιν ἀγωγῆς ἐξώμοσε τὴν πάτριον θρησκείαν καὶ ἠσπάσατο τὴν πολυθεΐαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Διὰ τὴν ἔλλειψιν δὲ ταυτην τῆς παιδικῆς ἀγωγῆς καὶ ὁ Κέβης ἐν τῷ Πίνακι αὐτοῦ λέγει· «Οὐδὲν κωλύει εἰδέναι μὲν γράμματα καὶ κατέχειν »τὰ μαθήματα πάντα, ὁμοίως δὲ μέθυσον καὶ ἀκρατῆ εἶναι καὶ φιλάρ»γυρον καὶ ἄδικον καὶ προδότην καὶ τὸ πέρας ἄφρονα».[4]

(ἕπεται συνέχεια).

1 Πρβλ. Κοραῆ Συλλ. Προλεγ. Τ. Α', σ. 399-400. Ξενοφ. Ἀπομν. Α', 6', 12κ, ἑ.
2 Πρβλ. Κοραῆ Συλλ. Προλ. Τ. Α', σ, 483.
3 Γρηγόρ. Ναζιανζ. Ἐπιτάφ. εἰς Βασίλ. § 12
4 Κέβητ. Πίναξ 35.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008